

РЕЛІГІЙНИЙ ЧИННИК В ДУХОВНОМУ ВІДРОДЖЕННІ УКРАЇНИ: ХРИСТИЯНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Характерною особливістю сучасної релігійної ситуації в Україні є процеси, по-перше, знецінення традиційних релігійно-світоглядних і морально-етичних норм, обстоюваних традиційними конфесіями, а, по-друге (і це є чи не найголовнішим), — маємо водночас відверту антиукраїнську позицію одних релігійних спільнот й апатичну чи нейтральну позицію до всього українського інших.

Тестуючи на українськість релігійні організації України, ми ніяк не можемо обійти політичний зріз суспільства, бо ж він, якщо не відверто антиукраїнський, то принаймні — пасивний, нейтральний щодо українського спрямування окремих конфесій, спричиняється й підігривається якраз певними політичними силами та громадськими організаціями, які головне своє завдання вбачають саме у своїй антиукраїнській діяльності. Згадаймо тут хоча б різного роду проросійські політичні організації на зразок «Русского блока», «Русского фронта», «Прогресивної соціалістичної партії України», «Русько-Українського Союзу (РУСЬ)», «Комуністичної партії України», «Політичної партії України «Партії політики ПУТІНА»», «Блоку політичних партій «ЗА СОЮЗ»», «Партії «Відродження» та ін. Ці сили (і подібні до них), в той чи інший спосіб вибудовуючи свої програми на радянсько-більшовицьких, російсько-шовіністичних ідеологічних штампах, постійно намагаються блокувати, а то й гальмувати процес культурного розвитку українства, заважають Україні вирватися з колоніальної орбіти російського імперіалізму.

Аналізуючи релігійні організації на предмет їх українськості, ми не можемо обійтися без політичного аналізу, оскільки тут здебільшого йдеться не про теоретичні основи офіційних віровчень цих організацій, не про їх статутні документи, а саме про практичну реалізацію релігійних положень на суспільному тлі, про світоглядні парадигми віруючих, власне, про їх громадянську і громадську по-

зицію в Україні, загалом про ставлення тієї чи іншої конфесії до української етнонаціональної сфери чи до того, що саме розуміється ними під цим поняттям.

Дійсно, беручи до уваги віроповчальні комплекси православних спільнот України, ми приходимо висновку, що вони практично є подібними. Це й зрозуміло, бо ж вони визначаються загальноправославними канонічними позиціями, відходити від яких чи піддавати модернізації у православ'ї є недопустимим (така конфесія буде виводити себе за межі поля вселенського православ'я, тобто вже переставати бути православною). Наприклад, базуючись практично на подібних доктринальних положеннях Українська Православна Церква Московського Патріархату, Українська Православна Церква Київського Патріархату, Українська Автокефальна Православна Церква порізноmu ставляться до української етнокультурної сфери. Так, якщо Українська Автокефальна Православна Церква не мислить себе поза останньою, намагаючись комплексно доводити свою українськість, то Українська Православна Церква Московського Патріархату через своїх владик, клір і братства провадить відверто антиукраїнську політику. Так, приміром, дніпропетровський часопис «Спасите наши души!» Української Православної Церкви Московського Патріархату є відверто антиукраїнським виданням. Достатньо лише перечитати заголовки статей із його окремих номерів, аби переконатися в цьому: «Идет война на русском поле...», «Вы идете последним набатом по России!», «Верный Богу и царскому трону», «Воскресение мира придет через Россию», «Мы — единая Церковь народов Киевской Руси», «Киево-Печерская Лавра и судьбы древнерусской истории», «Где ты, великий и могучий русский народ?», «Когда в Россию возвратятся святыя вожди?» та подібні інші.

Лише на підставі одних тільки назв статей відслідковується чітка проросійська позиція цього видання. Подібним до часопису «Спасите наши души!» є й дніпропетровські православні газети «Начало» і «Мир». Остання є найбільше заполітизованою, бо ж відкрито намагається захищати антиукраїнські політичні сили, що діють в Україні. Більше того, на шпальтах «Спасите наши души!» й «Мир» надто часто замість слів «український», «українець» зустрічаються «малорусский», «малорос», не говорячи тут вже й про те, що загальний контекст політичних статей є апологетикою водночас і російського монархізму, і більшовицького імперіалізму, і якогось московсько-православного слов'янофільства. Ми не ставили за мету згадувати тут всю наявну періодику УПЦ МП, що виходить в Україні в інших її епархіях, а тим паче давати їй повний аналіз. Ми вибрали й вказали на найавторитетніші з тим, щоб показати, якою насправді «українською» є позиція Московського Православ'я в Україні. Українського по духу тут нічого немає й близько, а майбутня доля України мислиться в лоні якогось православного слов'янського дер-

жального братства під гаслами відродження Російської імперії за формою і змістом на чолі з російським монархом.

Відтак, основна місія УПЦ МП полягає в тому, щоб не дати можливості українцям стати нацією, не допустити можливості України стати державою. Ось яке «духовне відродження» України обстоє серед своїх вірних Українська Православна Церква Московської юрисдикції. Головним у всьому цьому є те, що сама Церква неначе не причетна до політики, а все це робиться силами її православних братств, об'єднань, окремими віруючими чи політиками-симпатиками, на зразок головного комуніста П.Симоненка та лідера прогресивних соціалістів Н.Вітренко.

До речі, православні видання УПЦ МП, які публікують подібні антиукраїнські матеріали, дарма, що вони благословляються ієрархами цієї конфесії, водночас не є офіційними рупорами УПЦ МП. В такий спосіб відводиться в бік можлива реакція суспільства і держави, оскільки це, мовляв, не офіційна позиція самої Церкви, а, скоріше, плід розмірковування окремих віруючих чи ініціатива братств (хоча зауважимо, преса ця активно поширюється по Україні в кіосках храмів УПУЦ МП і не лише серед вірних цієї Церкви). Але те, що ці об'єднання віруючих УПЦ МП, на кшталт «Союзу православних громадян України» чи «Православного братства Александра Невського», більше подібні на громадсько-політичні об'єднання, ніж, власне, на братства, бо ж їх діяльність є суто політичною і методично спрямована вона проти України як держави й всього українського як такого, а передусім проти української мови, є фактом. З усього видно, що метою деяких впливових ієрархів братств Української Православної церкви Московського Патріархату є повне знищення України як держави і українців як нації, переписування тисячолітньої української історії на російсько-імперський лад, виховання в душах українців комплексу колоніальної меншовартості. Власне, все це українці бачили, коли Україна була частиною царсько-більшовицької Росії, але виявляється, що з того часу політика Московського Православ'я щодо України залишилася незмінною. Як і в часи царату, сьогодні воно засвідчує свою вірність сучасному російському імперіалізму, бо ж, як і колись, не визнає українців як націю, заперечує існування їхньої мови, не сприймає Україну як державу.

Але якщо у спільнотах УПЦ МП комплексно і методично обстоється традиційні для цієї Церкви антиукраїнські ідеї і принципи змалоросійщення українського народу, при чому, які конфесія намагається якимось чином виводити на підставі євангельських норм і загальноправославних положень, то на основі практично тих же самих православних канонів і догматів Українська Православна Церква Київського Патріархату вибудовує вже іншу — проукраїнську позицію, принаймні зовнішню. Ми говоримо «принаймні зовнішню», бо

за винятком орієнтації Церкви передусім на україномовність і географічно на Україну більше чи глибше за це справа, по суті, так і не йде. Безперечно, священники середньої і нижчої ланки, більшість пересічних віруючих Київського Православ'я налаштовані проукраїнськи. Але особливої заслуги самої УПЦ КП в цьому немає, бо ж ці особи увійшли до конфесії ще в перші роки її виникнення, плекаючи надію, що це створюється справді Українська Помісна Православна Церква, яка буде українською не лише юрисдикційно, а головне — за своєю суттю. Однак цього так і не сталося, як не сталося й відродження самого Українського Православ'я, витoki якого сягають часів Аскольдового і Володимирівського хрещень Русі, а то й того раніше. То ж, так і залишилися невідновленими традиції Київського християнства X-XVII століть, від яких починається Українське Православ'я і які свого часу обстоювала й поширювала на наших теренах славнозвісна Київська митрополія, знаходячись в юрисдикції Константинопольського Патріархату. Останній, надсилаючи поруч з іншими Помісними Церквами їй свої кореспонденції з олов'яною (а не сургучевою) печаткою, практично цим самим вже визнавав її як незалежну Православну Церкву. На сьогодні УПЦ КП є лише формально українською, бодай що літургічно, богослужбово вона є україномовною.

З православних конфесій в Україні, нехтуючи тут їхньою, часто не завжди активною позицією в суспільстві, тест на українськість проходить лише Українська Автокефальна Православна Церква і Українська Греко-Католицька Церква, принаймні широкий загал їх віруючих. Ці конфесії справді є українськими за змістом і постійною орієнтацією на українське етнокультурне середовище.

Наголосимо, що сама по собі україномовність тієї чи іншої конфесії ще не означає, що вона є українською світоглядно. З таким успіхом ми могли б зарахувати сюди і чимало нетрадиційних релігійних організацій, зокрема неохристиянських спільнот, які молитовні зібрання у своїх громадах проводять українською мовою. Тут доречно провести певну паралель з масою різних конфесій, що діють сьогодні в тій же Російській Федерації. Всі вони, зрозуміло, є російськомовними, однак це не дає підстави визнавати їх всі справді російськими за суттю. То ж справа полягає не лише в одній мові, хоча в Україні (особливо центральній, південній і східній) це досить вагомий індикатор, який, до певної міри, підкреслює українськість.

До речі, незважаючи на те, що кримські татари не є україномовними, саме вони, як це доводить багаторічний досвід, на теренах Криму є носіями українськості й ідеї української державності. І це при всьому тому, що традиційно вони є мусульманами. А ось діяльність православних братств, як і домінуючої там УПЦ МП, є відверто антиукраїнською, бо ж російськомовні кримчани є постійно орієнтованими на Росію в широкому розумінні цього. УПЦ КП, греко-католики, автокефали в Криму є малочисельними і не

мають тут популярності в населення. Протестантські, римо-католицькі, неохристиянські, язичницькі, загалом нетрадиційні релігійні течії, зважаючи на домінування проросійських настроїв в Криму, просто підлаштовуються під це, не особливо переймаючись взагалі етнічними проблемами.

До слова сказати, Українська Лютеранська Церква робить все можливе для того, щоб бути українською не лише за своєю назвою. Примітно, що українські лютерани є на сьогодні єдиними, хто із всіх існуючих традиційних протестантських конфесій в Україні виношує ще з початку 90-х рр. минулого століття ідею стати національною церквою і реалізує її двома шляхами — через опікування духовною сферою українського суспільства і через відродження етнонаціональної свідомості українців. Відтак вони стоять на принципах, за якими лютеранство в Україні неодмінно мусить мати українські виразники, тобто бути українським. Зазначимо, що подібне не обстоює жодна інша протестантська церква в Україні.

«Такої ролі не бере на себе жодна протестантська конфесія у новітній Україні, тримаючись зазвичай нейтралітету стосовно політики й національної ідеї. Тому сьогоднішні гасла українських лютеран — «Не почуваймося сиротами, «приходьками», «чужинцями», а вкоріненими на рідній українській землі Словом Божим дітьми Небесного Отця, яким не байдужа будичність свого народу, його доля, шлях, життєвий вибір, віра» та «Проповідуй Євангелію так, наче Воно особисто спрямовано до українського народу: так бо Бог полюбив «Україну», що дав Сина Свого Однородженого, щоб, якщо Україна вірує в Нього, не загинула, але мала життя вічне» (1, 39). Такі оцінки українських лютеран дисонують з позицією не лише радикальних протестантів, а й лютеран України німецької традиції. Як бачимо, нашарування різних християнських традицій, що має місце у надрах сучасної УЛЦ відтворює напрочуд оригінальний, не подібний до всього протестантського світу тип сучасної лютеранської церкви — Лютеранської Церкви українського народу»[2].

Але якщо така кількісно невеличка конфесія як Лютеранська Церква чітко визначила і обстоює курс стати Церквою українського народу, то така, порівняно з нею, чимала релігійна організація, як Римо-Католицька Церква з кожним роком все дедалі більше спольщується. Ця конфесія поступово перетворюється на релігійну спільноту з яскраво вираженою польською етнокультурною домінантою. По суті, попри те, що серед її вірних є чимало етнічних українців та росіян, в більшості її храмів відчувається присутність польського духу. Це видно і по розповсюдженій там літературі, значна частина якої видана польською, і по священниках, ченцях і черницях, які є здебільшого поляками.

Але якщо за цією притаманною для католицизму вселенськістю в Польщі Римо-Католицька Церква стала польською за духом, біль-

ше того — перетворилася на головний національно-духовний, навіть державницький фундамент польського народу, стала головним виразником його польськості, то в Україні подібна орієнтація на польськість є абсолютно неприйнятним явищем. Неприйнятність ця буде продовжуватися доти, доки римо-католицизм в Україні, на зразок українських лютеран, не проголосить нарешті курс стати «Римо-Католицькою Церквою українського народу», при чому не формально, а світоглядно, ідейно, як це наявне в Польщі, в середовищі Польського Костелу. Іншими словами, РКЦ доти не буде сповна відповідати духовним потребам українського суспільства, допоки вона не перетвориться з «Римсько-Католицької Церкви в Україні», як це зазначається на її офіційному сайті в Інтернет (www.rkc.lviv.ua), на «Українську Римсько-Католицьку Церкву».

Серед палітри різного роду неохристиянських напрямів найпотужнішим і найчисельнішим є харизматичний рух. Його універсалістська ідея «відродження» особистості і нації передбачає відродження, так би мовити, «взагалі». Між тим, автократичне спрямування цього руху є очевидним і воліє нав'язати монопольну владу над десятками тисяч віруючих, спрямовуючи їх свідомість в першу чергу проти етнічної чи національної приналежності в ім'я «вищого» «громадянства неба». Власне кажучи, харизмати, живучи на цій землі, люблять її стільки, скільки це важливо і можливо у світлі їхніх віровчень і необхідного їм для ортодоксального ведення релігійного життя. Однак їх кінцевий ідеал — не реформація, не розбудова, не вдосконалення «цього-госвітнього» суспільства, а якраз пасивне очікування і сподівання досягти єднання з Богом. Так, переважна більшість представників неохристиянських громад не ідентифікують себе ні в етнонаціональному, ні в етнокультурному просторі, обстоюють космополітичні, наднаціональні, інтернаціональні, позанаціональні, ненаціональні погляди, мотивуючи це тим, що справжнє новозавітне християнство, мовляв, стоїть поза етнічними і культурними вимірами. З останнім навряд чи можна погодитися, бо ж в Біблії, тим паче в Новому Завіті, немає жодного тексту, який би довів достовірність цього твердження.

По суті, в Україні, як кажуть, «від і до» українськими і проукраїнськими є лише язичники. В їх громадах етнічний дух культивується постійно, а державницькі, патріотичні настрої є стабільними і чітко визначеними на рівні віровчення. «... Занепад або смерть певної мови можна співвіднести із загибеллю або смертю цієї культури, — зауважує Верховний Волхв Руси-України, Голова Родового Вогнища Рідної Православної Віри В.Куровський. — Всесвіт національної культури і духовності неможливий без високої мовної культури — самобутня мораль, світогляд та духовність, притаманна кожному народу, є стрижнем його культури. ... Мова і релігія народу утворюють неподільне органічне ціле, і мова релігії не може бути мовою іншого народу, оскільки релігія — це дух, світогляд і мораль народу, що формує його менталітет

і національну культуру» [3, 40-42]. «Українська язичницька віра піднімає дух української нації до найвищої досконалості; повертає народові втрачені шляхетні цінності; підносить свободу духу і національну гідність; загартовує стійкість і відпорність чужим ідеологіям» [4, 2]. «Не цурайся Роду свого, його Звичаю та Мови, бо рідна Мова і Звичай зберігає енергію нації ... Не оскверняй Душу чужинськими звичаями... Не потурай ворогам свого народу; якщо треба — ставай до Священного Бою. ... Не віддавайся в рабство, бо хто прийме рабську смерть, той у Вічність відійде рабом. ... Не зраджуй Віру Дажбожих онуків, бо чужа віра руйнує Дух і тіло, знищує націю» [4, 2].

Цілком зрозуміло, що причини антиукраїнської поведінки окремих релігійних організацій треба шукати не лише в них самих, а набагато глибше — в самому українському суспільстві. Так, на сучасному етапі його характеризує передусім те, що чимала частина етнічних українців як громадян України продовжує не ідентифікувати себе в українському етнокультурному просторі. Це проявляється в тому, що такі громадяни обстоюють, якщо й не антиукраїнські, тобто здебільшого проросійські щодо етнічного погляди, то, так би мовити, «нейтральні» чи «пасивні», а саме: космополітичні, універсальні, наднаціональні, інтернаціональні, позанаціональні, ненаціональні, антиетнічні. Ми не будемо тут з'ясовувати всі причини такої поведінки цих етнічних українців. Одначе зауважимо, що це є також і наслідками, з одного боку, отієї прозахідноєвропейської і проамериканської «ліберально-демократичної» моделі політики української влади, а з іншого — інерційних процесів радянського стилю і методів керівництва державою. Від дня здобуття незалежності українська правляча еліта інерційно ще стояла (та й продовжує подекуди ще стояти) на позиціях обстоювання водночас і радянської (чи прорадянської, пробільшовицької) інтернаціональної культури, й універсальної ліберальної, скоріше, проамериканської, як західноєвропейської, глобалізованої культури, в умовах, як першої, так і другої, розвитку української етнічної культури (та й будь-якої взагалі) є доволі обмеженим, вихолощеним від плекання української національної ідеї і справжніх національно-патріотичних почуттів.

Втім, так чи інакше, але наявною є проблема: якщо збереження національної культури можливе за умови повернення до культурного надбання минулих поколінь, то якою мірою і чи взагалі можливою є активізація в українському просторі таких конфесій і рухів, доктрини яких часто-густо є або вихолощеними від етнічних елементів, бо ж засновані вони на універсалізмі й космополітизмі, або ж орієнтовані на російське, і то не лише релігійно-духовне, а й на культурне і головне — православно-державно-політичне середовище Російської Федерації? Чи можна взагалі повернути український народ до свого етнокультурного коріння, коли, з одного боку, насідають глобалізаційні процеси, що вибивають з-під ніг етнічну автентичність, відчуття національної гордості, а з іншого — активні про-

російські настрої, які, як ми вже зазначили вище, можуть змалоросійщити українців?

Складні питання! Отже, держава мусить бути уважною передусім до появи різного роду нових релігійних рухів, виходячи при цьому вже з того, що деякі з них, які сьогодні пропонують своїм вірним дотримуватися щодо держави і суспільства принципу «нейтральності», завтра можуть перерости у численні рухи, як це ми сьогодні маємо з харизматичним рухом неохристиянського толку. Якщо їм, зважаючи на цю пасивну щодо українського позицію (розумій — антиукраїнську!), не вказати на це сьогодні (і навіть в разі необхідності не обмежити їх діяльність юридично, а для цього є окремі мотиви), то завтра їх численні прихильники запросто можуть якісно впливати (і не виключено, що й навіть на політичному рівні) на суспільні процеси в Україні. Зрештою, космополітизм, етнічний універсалізм чи необільшовизм, з одного боку, і, відповідно, тероризм й екстремізм — з іншого, можуть стати легальними.

Обстоювання «нейтральних» чи універсалістських поглядів щодо держави і нації, не говорячи вже про відверто антиукраїнські, в межах релігійних систем (і не тільки!) означає, по суті, обстоювання антиукраїнських поглядів. З подібними підходами релігійні спільноти будуть тільки фактором роз'єднання суспільства. Допоки віруючі тієї чи іншої конфесії будуть обстоювати чи то позицію нехтування українською етнонаціональною сферою, чи то сповідувати взагалі антиукраїнський світогляд, ці спільноти не будуть українськими. Орієнтація на Україну, на українськість, зрештою — на український народ, повернення ідеологічного, світоглядного вектору з-за меж України в Україну — ось той і ключ, і механізм, що перетворює чужинську релігію на українську за змістом. Не забуваймо, що й християнство колись прийшло на українські терени як чужинська релігія, але з часом, призвичаївшись, воно в деяких його церковно-конфесійних виявах стало рідним українцю.

Українською за духом може (й повинна бути) кожна релігійна організація, яка діє на українських теренах. І це не пустий ідеалізм, а той стрижневий принцип, який мусить бути покладений в основу діяльності кожної конфесії в Україні і який неодмінно, рано чи пізно, але перетворить її на «свою», «рідну». Іншого шляху немає. В протилежному разі «чужа» релігійна спільнота спочатку просто буде стояти осторонь від українського суспільства, випадати з тих процесів, якими живе, переймається українське суспільство, а згодом й взагалі вступить в дисонанс із суспільством. Не прагнучи бути українською така конфесія неодмінно буде якоюсь «іншою», але неодмінно буде обстоювати незрозумілі, чужі українцям ідеали, поступово перетворюючись на антиукраїнську, бодай що це буде ховатися за якимись універсалістськими світоглядними положеннями.

Світовий історичний досвід доводить, що та чи інша релігійна система, яка не симпатизує тому народу, до якого вона прийшла, не дає відповіді на злободенні, цілком справедливі питання про буття нації, про принципи існування її культури, не боронить її етнонаціональних виразників, не поважає мову того народу, духовними потребами якого вона намагається опікуватися, буде залишатися лише чужинською ідеологією, системою поневолення, знищувачем нації.

Однією з граней буття будь-якої нації є її політичне життя. Релігія, яка проголошує, що вона нейтральна до політики, вже в цьому виявляє свою політичну позицію. І коли ми констатуємо, що та чи інша релігійна спільнота є (чи не є) українською, то в цьому проявляються в тому числі й її політичні симпатії (чи асимпатії) до української етнокультурної, в тому числі й політичної сфери, оскільки вірні конфесії є громадянами, а громадянин повинен мати власну громадянську позицію, яка включає в себе й позицію політичну.

Чи ж не є політичною позицією поширення в суспільстві негативного ставлення до держави й нації? Або чи ж не політика нав'язування в окремих громадах універсалістських, розумій — космополітичних, поглядів, російськомовності на фоні несприйняття всього українського, не говорячи вже тут про антиукраїнські, антидержавні погляди. Отже, українською та чи інша конфесія може бути лише тоді, коли вона буде працювати для української нації в широкому значенні цього слова; буде стояти на державницьких принципах, обстоювати повагу до української етнокультурної сфери, до української мови, при чому не для годиться, а щиро, бажаючи бачити членів своєї спільноти добрими українцями й патріотами свого народу. В цьому контексті на думку приходять відомі слова Великого українця, Президента УНР Михайла Грушевського: «Для всіх, хто живе на Україні, а живучи, любить її, а люблячи хоче працювати для добра краю і його людності, служити їй, а не обирати, не експлуатувати для себе ... всякий хто водиться такими поглядами, дорогий співгромадянин для нас, незалежно від того, хто б він не був» [5, 11].

Використані джерела

1. Любащенко В.І. Феномен українського лютеранства // Людина і світ. — 2001. — №7.
2. Скибенко П.І. Українська Лютеранська Церква як феномен українського духовного життя // [http:// www. iai. Donetsk. Ua/_ u/ iai.Dtp. CONF/ 4- 2004](http://www.iai.Donetsk.Ua/_u/iai.Dtp.CONF/4-2004)
3. Куровський В. Мова у релігійній культурі українського народу // Рідна віра. — 2005. — №9(47).
4. Українська язичницька віра // Сварог. Часопис Об'єднання Рідновірів України. — 2005. — №17-18.
5. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. — К., 1991.